

ORTAK TÜRKÇE'NİN ORTAK MANEVİ ESASLARI

The Common Moral Forms of the Common Turkish

Lətifə HACIYEVA*

Özet: *Mekalede ortak türkçe hakkında düşünceler ifade olunmuş, onun manevi boyutları araştırılmıştır. Ortak Türkcenin oluşmasının temelleri Türk dillerinin kendi imkanları çevresinde araştırılmaktadır.*

Anahtar Kelimeler: *Türk Dünyası, Ortak Dil, Ortak Değerler.*

Abstract: *In the article is investigated the actual question of common language for the contemporary Turkish World. The common valuable is investigated to make steps steps of action in this sphere.*

Key words: *Turkish World, Common Language, Common Valuable.*

Mifik anlayışa söykənən yeni təfəkkür tərzi, ədəbi bədiyyatımıza istinad edərək, bizdə bunu deməyə imkan yaradır ki, təxəyyülün inikasını bir daha özündə əks etdirən psixologiyamız, özünü bu ruhda ehtiva edərək ədəbi-bədii dil leksionumuzu və mədəniyyətimizi özün məxsus şəkildə əks etdirərək, bir millət və iki dövlət olan Azərbaycan Türkünün təfəkkürünün bəhrəsi olan ortağ türk leksiyonunu bir daha özündə əks etdirir.

Bəşəri duyğumuzun anlamında gələcəyimizin bu ruhda özünü etirafını təlqin edərək, idrakı söz quruluşunun ən bariz və kamil yolunu bizlərə aşılayır.

Bu anlamda, zaman-zaman cahilliyə və köləliyə sürüklənən bəşəriyyətin timsalında, özünü dolğunluğunu varlığını, bütövlüyünü, ölməzliyini əzəli və əbədi olmasını əks etdirən Azərbaycan Türkü olaraq, dil kateqoriyası adlı adlığında, özünün ruhunu bir daha əks edərək bəşəriliyini ehtiva etmişdir. Türk ruhunun daşıyıcısı olan bu anlam, Azərbaycan Türkünün əzəliliyinin və əbədiliyinin dayağı, kökü, yaddaşı və simvolu olmuşdur.

* Araşdırmaçı, Yazar – Azərbaycan Yazarlar Birliyi

Yüz illərlə dilimizin başına gətirilən oyunlar və müsibətlər bunu deməyə əsas yaradır ki, Türkçülüyümüzün hətta leksiyondan çıxarılmasına, qısqançlıqla mədəniyyətimizə yanaşmalar dönə -dönə ədəbiyyatımızı kökündən dəyişdirərək sonunda yadaşsızlıqla ruhumuzu damğalamaq istəmişdirlər.

Bu da məlumdur ki, Azərbaycan Türkünün əsarəti çox belə acı rəzalətlərlə üzləşməli olaraq, zaman-zaman heysiyyəti ilə oynanılmışdır. Mənəvi zənginliyimizin və ən ümdəsi tale uğurumuzun bu dövərdə yaradıcı olması, böyük Türk millətinin ruhunun ölməzliyindən, bəşəriyyətdən xəbər verərək biz Azərbaycan Türklərinin yabançı dillərin əsarətindən qurtulacağımıza idrakımızla əminlik yaradaraq öz dəyərlərimizə sahib çıxmamızı bir daha aşılayırdı. Özünü dərkən və təxəyyülün bir anlamı da bundan ibarətdir ki, bütün bu reformasiyalara uğramasına baxmayaraq, dil mədəniyyətimizin ruhumuzun geni olan dil psixologiyası və eləcə də mifik yaddaşı özünə dönməni dönməni ruhumuza aşılamışdır. Bu mənada, Türkün özünə dönüşü, ruh yaddaşı və oyanışı ədəbi mədəni əlaqələrimizin bir-biri ilə sıx bulunmasının ölməzliyini sübut etmişdir. Bu yanaşma tərzinə istinad edən milli, mifik əlaqələrin birliyini ədəbi dildə əks etdirən mədəniyyət xadimlərimizin, yazıçılarımızın, şairlərimizin, alimlərimizin, bir sözlə bilim adamlarımızın yaradıcılığı buna misaldır. Örnək ola biləcək hər hansı bir sənət və mədəniyyət nümunələrimizi yaradıcılığı boyu öz əsərlərində əks etdirən ziyalı zümrəmiz, mənəvi təzyiqlərə baxmadan sözünü demiş və Türkün ruhunun daşıyıcısı olan təfəkkürü ilə bütün bunları etmişdir. İncəliklə araşdırılan, əxlaq və mədəniyyətə zidd olan halları mədəniyyətin və sözün gücü ilə yoxa endirərək sübut etmişdir ki, böyük gələcəyi olan Türk dilinin yadaşsızlıqla mühakimə olunacağı ağılasığmaz dərəcədə gülünc bir düşüncə tərzidir. Yabançı dillərin ərəb, fars, rus sözlərinin ədəbiyyatımıza rəzilcəsinə daxil olması, buna rəvən dahilərimizin məcburən bu dildə yazıb yaratması, bu o demək deyildir ki mənəvi ruhumuzu da özünə əsir edəcək, xeyir, əsla!. İnciləbi sıçrayışların, siyasi devrimlərin böyük nailiyyəti olan özünə qayıdış, bəlkədə bu ruhun oyanışının təzahürüdür. Bütün bunlara misal olaraq Azərbaycan Türkünün özünə qayıdışı, ruhunun oyanışı, genetik kodlara rəvən bu ruhda özünü təsdiq etdi. Böyük mütəfəkkirlərimizin, ədiblərimizin bizə miras qoyub getdiyi mənbələrdən, küllüatlardan da bir daha bəlli olur ki, zamanın axarına qoşulub gedərək məs öz ruhuna sahib çıxmanın bir müqəddəs yolu vardır ki, bu da ədəbiyyat deyilən yoldan keçərək ədəbiyyətə qovuşur. Bunun elmi mahiyyətini özündə aşılayan dəyərləli ədəbiyyat nümunələrimiz buna misaldır. Dahi filosoflarımızın fikir aynasından, peyğəmbər şairimiz Məhəmməd Fizulidən, filosof şairimiz Nizami Gəncəvidən üzü bəri, müqəddəs sənət inciləri yazıb yaratmış və bizə miras qoyub getmiş əbədi yaşarlarımız, özlərindən sonra gələcək nəsillərin də bu ruhda davranacağını demişdirlər. Buna misal və sübut olaraq qeyd etmək istərdim ki, böyük

mütəfəkkirlərimiz, Azərbaycan xalqının əvəzsiz dramaturqu, materialist filosof Mirzə Fətəli Axundov, yabançı dillərin qədim türk dilinə, qrammatikasına yol açmasına qarşı çıxmış, bu yolda feodalizim əsarətindən xilas etmək uğrunda mübarizə aparacaq ictimai münasibətlərdə mədəni əlaqələrdə, ədəbi dilin zəruriliyini tətbiq və təsdiq etmişdir. Çağdaş ədəbiyyatımızın ünlü yazarları ədəbi bədii əlaqələrini bu ruhda inkişaf etdirərək, zəngin tükənməz ədəbi incilər yazıb yaradaraq ədəbiyyatımızın gələcəyinə böyük tövhələr vermişdirlər. Buna misal olaraq:

Cəlil Məmmədquluzadənin ibratamız hekayə və oçerkləri bu kateqoriyalarda gözəlliyə qarşı eybəcərlik gülüş hədəfinə çevrilən məddah quruluş psixologiyasını bir daha açıq şəkildə göstərərək onları tənqid atəsinə tutmuşdur. Böyük Üzeyir Hacıbəyovun əsərlərində, gerçəkliyin faciəsini, mənəviyyatın bəşəriliyini və özünü dərkən rəzalətlə üzləşdiyinin şahidi oluruq. Bu ədəbi tarixi faktların gerçəkliyi biridə ondadır ki, zamana sığmayan yaddaş kateqoriyası qarşısında özünün gücsüzlüyünü göstərən islah edici rejimin sonda iflasa uğramasını və həqiqətin qarşısında diz üstə çökməsini göstərdi. Ədəbi dil birliyimizin, Azərbaycan Türkünün və türkçülüynün böyüklüyünün böyüklüyünün ehtivası olan ortağ dil konteksti buna misaldır. Dövrünün mərhumiyyətlərindən dolayı, ədəbi dəyərlərə sahib çıxmağı bacaran ortağ türkcə və dil kontekstinə yanaşmada, özünün dəyərləli əsərlərini yazıb yaradan çağdaş ədəbiyyatımızın ünlü yazarlarından biri olan Anarın əsərləri buna misaldır. Sevindirici haldır ki, ərəb, fars, kril əlifbasından xilas olan Azərbaycan Türkünün ruhuna dönüşü, yenidən latın qrafikasına keçidi bir çox araşdırmaçılarımız və elm bilim adamlarımızın XX -əsrə ən uğurlu nailiyyətlərindən biri olmuşdur. . əvəzsiz rolu olan Bu dönəmin təbliğində və araşdırılmasında özünün əvəzsiz rolu olan tədqiqatçı araşdırmaçılarımızın, alimlərimizə dəyərləli tədqiqat əsərləri buna misaldır. . Dövrünün bütün mərhumiyyətlərindən şərəf və ləyaqətlə çıxmış Azərbaycan xalqı, genetik kodlara istinad edərək yaddaşının səhifələrində bir daha özünü oxuyur. Bu isə, yenilməz Türk millətinin bəşəriyyətə örnək ola biləcək mənəvi ədəbi əxlaqdır ki, sonda soyuna, kökünə sahib çıxmanın ən parlaq nümunəsi kimi ortağ türkcənin nümunə olduğunu təsdiq edir. Bu da öz növbəsində Azərbaycan türkcəsinin ana xətdi olan ana dilimizi özündə əks etdirir. . Bu ölməzliyi kəşf və sübut edən Mustafa Kamal Paşa Atatürkün ideyalarına sahib çıxmanın parlaq nümunəsidir. Biz Azərbaycan Türkləri bu müqəddəsliyin timsalında bütün bəşəriyyətə, xalqlara nümunə olacaq bir millət və bir xalq olduğumuzu bilir, özümüzə güvənir, mənəviyyatımızla qürur duyuruq və deyirik: Qoy Türkün ölməz ruhu dilimizi yabançı sözlərdən qorusun!